

KÖPF ESZTER

A finnországi svéd kisebbség helyzete

Finnország etnikailag Európa egyik leghomogénebb országa. A legutóbbi, 1990-es népszámlálás adatai szerint az ország 5 millió lakosából 4,6 millió volt finn nyelvű. A kisebbségben lévő mintegy 400 ezer finn állampolgár a következő csoportokra oszlott: 294 ezer svéd, 6000 cigány, 5700 lapp, 1200 zsidó és mintegy ezer tatár.¹

Ez a tanulmány a legnépesebb finnországi kisebbségi csoportról, a svédekről szól, ha kisebbségnek nevezhetjük egyáltalán ezt a közösséget. A „kisebbségnek” a nemzetközi jogban nincs általános és széles körben elfogadott meghatározása, annak ellenére, hogy a fogalom mind a tudományos, mind pedig a hétköznapi nyelvben világszerte elfogadott. Definíció helyett a mára letisztult alapvető kritériumokkal kell beérnünk: 1) A lakosságon belüli számszerű kisebbség. 2) A többségtől eltérő etnikai, nyelvi vagy vallási karakter. 3) A csoport törekvése etnikai, nyelvi vagy vallási karakterének a megőrzésére.²

A finnországi svédek megfelelnek a fenti feltételek közül az elsőnek: Finnország lakosságának 6 százalékát teszik ki. A lutheri reformáció óta Suomi lakossága döntő többségében evangélikus, s a finnországi svédek vallási tekintetben sem mutatnak különállást. A több évszázados közös történelem a finnekkel, a vegyes házasságok, a ki- és bevándorlások kuszasága miatt, ma már etnikai értelemben sem beszélhetünk tisztán svéd közösségről. Fő különbözőségük tehát a nyelvükben van, ezért a finnországi svédeket elsősorban nyelvi kisebbségnek kell tekintenünk. A svéd nyelv megőrzésére irányuló törekvésekről e dolgozat Nyelvi státus című fejezetében esik szó. Itt elég annyit megjegyezni, hogy a finnországi svédek az utolsó kritériumnak is eleget tesznek.

Finnországnak az alkotmány értelmében két „nemzeti nyelve” van, s ezek jogilag egyenlők.³ A svéd ajkúak formailag tehát nem szorulnak kisebbségbe, ténylegesen azonban kisebbségben vannak. Ezt a kettősséget a szakirodalom azzal hidalja át, hogy „tényleges kisebbségként” definiálja őket.⁴ A magam részéről, az egyszerűség kedvéért megmaradtam a „kisebbség” elnevezés mellett, minden esetben a fentiek szerinti „tényleges kisebbséget” érteve alatta.

Howard Giles egy 1977-ben publikált tanulmányában a következő struktúrába foglalja a kisebbségi népcsoportok életképességét befolyásoló főbb tényezőket:

A) Státus	B) Demográfia	C) Intézmények
1) gazdasági	1) megoszlás	1) formális
2) társadalmi	- nemzeti terület	- média
3) társadalomtörténeti	-koncentráció	-nevelés
4) külső, belső nyelvi	- arányok	- kormányzat
	2) számszerűség	2) informális
	- abszolút	- ipar
	- születési ráta	- vallás
	- vegyes házasságok	- kultúra
	- ki- és bevándorlás	

Giles a kisebbség ily módon definiált életképességét, mint a fennmaradást és a kollektív létet biztosító erőt határozza meg.⁵ A fenti modell komplexitása révén, csekély változtatások után, alkalmasnak mutatkozott arra, hogy mondanivalóm keretében szolgáljon. Így dolgozatomban Giles hármas felosztására hagyatkozom.

A társadalomtörténeti státus

A finnek és a svédek közös történelme évezredek hagyományokra visszanyúló, igen szoros kapcsolat. Előljáróban elég csak azt a történelmi paradoxont megemlíteni, hogy az 1772-es és az 1789-es svéd alkotmány mintegy 110 évvel tovább maradt hatályban északi rokonainknál, mint keletkezése helyén.⁶

Egyes történészek szerint az első nyugati népmozgások az 5-9. század közötti időszakban érték el a mai Finnország területét. Frank Horn szerint például a Svea törzs tagjai már 800 körül, a viking kereskedelmi és zsákmányszerző hadjáratok alatt rendszeresen portyáztak ezen a vidéken.⁷ Az ezredforduló előtti kalandozások ténye azonban, a szakértők többségének véleménye szerint, csak az Åland-szigetek esetében bizonyos. Az akkor Östlandnak nevezett szárazföldre tehát valószínűleg az 1100-as évek elején - a finn törzsek végleges letelepedésével egy időben - érkeztek először nyugati hódítók.

Nagyhatalmi törekvései miatt a svéd királyság már a korai középkorban elfoglalta Finnországot. A római katolikus egyház is támogatta a hódító hadjáratokat, a „nyakas pogány finnek” ellen vezetett keresztes háborúknak minősítve őket.⁸ Az 1155-ben Erik király által vezetett első támadás nyomán a nyugati, 1240-ben pedig a középső részek kerültek megszállás alá. A finnek ellenállását 1259-ben sikerült véglegesen megtörni, nagyrészt annak köszönhetően, hogy ekkor immár másfél százada folyamatos a svédek beáramlása az ország nyugati és déli partvidékére. Elmondható tehát, hogy a finnek nem sokkal betelepedésük után úgy veszítették el hazájuk függetlenségét, hogy nemzetté válásuk útján még a kezdeti lépéseket sem teheték meg.

A meghódított Finnország megkülönböztetés nélkül, a korona természetes részeként tartozott a svéd birodalomhoz, s 1362-től önálló püspöki és bírói székhelyként, szavazati joggal vehetett részt a királyválasztásokon. Az 1556-tól hercegségként, majd nagyhercegségként viszonylagos önállóságot is élvező területet a korabeli diplomácia a svéd-finn királyság részeként tartotta számon. Az impérium lakosságának ugyan csak 25 százaléka volt finn, de lovaskatonáik, a „hakkapeliták” ennél magasabb, 35 százalékos arányban voltak jelen a királyság hadseregében.⁹ Ez egyfelől a svédek bizalmát, másfelől a finnek jogait bizonyítja. Az együttélés azonban kötelezettségekkel is járt: a finn kereskedőknek Stockholmon keresztül kellett értékesíteniük áruikat: főként fát, prémet, bőrt és húst. A svéd főváros, talán ennek is köszönhetően, a 16. században jelentős számú, mintegy 10 százaléknyi finn ajkú lakost számlált.¹⁰ A 600 éves hódoltság ma is érezhető hatást váltott ki Finnországban, hiszen egy nagy múltú és erős hatalom közvetítette a skandináv és általában a nyugati civilizációt, egy saját kultúrával akkor még alig rendelkező országra.

A következő fordulatot a napóleoni háborúk hozták. Az 1807-es tilsiti béke értelmében az orosz uralkodó, I. Sándor és Napóleon ugyanis meg egyezett az érdekszférák felosztásában, s a paktum értelmében Oroszország elfoglalta a finn területet. A két ország között perszonálunio jött létre, amelynek élén a cár mint Finnország nagyhercege állt. Sándor 1809 márciusában a porvoói országgyűlésen új alattvalóinak ígéretet tett arra, hogy a svéd korszak jogrendszere (alkotmánya, parlamentje, közigazgatási rendszere, postahálózata), sőt, az evangélikus vallás is érvényben marad az orosz fennhatóság alatt. 1904-ig önálló finn hadsereg, 1860-tól pedig saját pénzrendszer is működhetett.¹¹

A cári udvar Finnország helyzetének rendezésekor világosan látta, hogy a jogi, gazdasági, társadalmi status quo fenntartása az egyetlen mód arra, hogy a birodalom nyugati határait viszonylag biztosnak tudja. Szentpétervár ugyanakkor mindvégig figyelmet fordított arra, hogy a finn-svéd kapcsolatok ne legyenek túl szorosak. Ezért kapott például fővárosi rangot 1812 áprilisában Helsinki, mivel az addigi közigazgatási központ, Turku túl közelinek tűnt a svéd partokhoz. 1828-ban a város egyeteme is követni kényszerült az államapparátust Helsinkibe, amelyhez ürügyül szolgált, hogy az előző évi tűzvész Turku központját szinte teljesen elpusztította.¹²

I. Miklós uralkodása alatt (1825-55), a romantika korában, Finnországban is elérkezett a nemzeti öntudatra ébredés, az önálló kultúra kialakulásának ideje. A cári udvar kezdetben támogatta ezt a folyamatot, mert a svédekhez fűződő szálak lazulását remélte tőle. Ennek jegyében hozták létre az első finn professzori állást (1828), ebben az időben alakult meg a Finn Irodalmi Társaság (1831). 1835-ben adták ki először a Kalevalát.

Abban a korban, amikor Európa népei történelmi emlékeik és emlékezetük nyomán nemzetté váltak, a kezdetektől idegen befolyás alatt álló Finnországnak nem volt, de nem is lehetett önálló, Svédországtól elkülönülő történelme. Ebben az időszakban nem létezett külön finn és svéd nyelvű kultúra sem. A kettő azonos volt ideológiai szempontból is, hiszen céljait tekintve a svéd nyelvű kultúra legalább annyira finn volt, mint maga a finn nyelvű. Svédül adták ki ugyanis az első finnofil gondolatokat hirdető újságot, svéd volt az első finn irodalmi egyesület, a turkui Aurora Kör vezetője, a nemzeti gondolat letéteményeseinek többsége, sőt maga a finn nemzeti himnusz költője, Runeberg is. Arwidsson, Topelius és társaik természetesen ellenkező véleményen voltak mozgalmuk politikai hasznáról, mint a cári udvar. „Svédek (már) nem vagyunk, oroszok nem lehetünk, legyünk tehát finnek” - hirdették, hiszen az erős finn nemzet megteremtésében látták az orosz terjeszkedés egyetlen ellenszerét.¹³

Az 1890-es évekre ért el a finnek nemzeti identitástudata és kultúrája arra a fejlettségi fokra, hogy a svédekétől megkülönböztethetővé, fogalmilag értelmezhetővé vált. Tavaststjerna volt az első svéd író, aki észlelte a kisebbségbe szorulás folyamatának jeleit, s azt a veszélyt, hogy a svédek elveszíthetik korábbi kulturális fölényüket.¹⁴ A finn nemzetté válás időszakától beszélhetünk tehát a finnországi svédekről, mint elkülönült nyelvi csoportról, amelynek helyzetében Suomi 1917-ben kivívott függetlensége hozott döntő fordulatot.

A nyelvi státus

A svéd hódoltság természetes következménye, hogy a középkorban a finn közigazgatás és 1649-től - a latint felváltva - az oktatás nyelve is a svéd volt. Ez a helyzet nem változott a cári éra alatt sem, hiszen a viszonylagos autonómia folyományaként az orosz nem lett az ország hivatalos nyelve.

A finn nyelv egyenjogúsításának programja a finnugor nyelvek és hagyományok iránti érdeklődés megnövekedésével került először napirendre, a romantika korában s az 1860-as években nyert politikai színezetet.¹⁵ A liberális nemesi és polgári réteg (többségében svéd nyelvű!) ugyanis nem szorgalmazta a finn nyelv hivatalossá tételét, a konzervatív papi és paraszti réteg azonban igen. A vitában az utóbbiak győzedelmeskedtek, és II. Sándor 1863-ban aláírta a többségi nyelv egyenjogúsításáról szóló rendeletet.

Az 1870-80-as években, az ún. „első nyelvi háborúban” a svédománok (a finnómánok ellenében) formai okokra hivatkozva próbálták érvényteleníteni a cár rendeletét. Elleneztek továbbá a finn nyelvű iskolák állami támogatással történő létrehozását. Küzdelmük azonban nem vezetett sikerre, mert az öntudatra ébredt országban 1902-ben törvényi szinten is egyenrangúsították a két nyelvet. Sőt 1906-ban, az általános választójog bevezetésekor, a parlament első nyelvvé léptette elő a finnt.

A svédek Finnország függetlenségének kivívásával egy időben, a köztársaság alapvető törvényeinek megalkotásakor határozottan felléptek megcsorbított jogaik visszaszerzéséért. A szélsőségesek, A. O. Freudenthal - „két nemzetiség egyazon országban” - elve alapján, területi autonómiát követeltek. A mérsékeltbbek a „kétnyelvű nemzet” runebergi gondolata jegyében megelégedtek a nyelvi egyenjogúsággal.¹⁶

Az 1919-ben elfogadott alkotmány azóta is hatályos, 14. paragrafusában eleget tesz az utóbbi követelésnek, amikor kimondja, hogy: „a finn és a svéd a köztársaság nemzeti nyelve”. Az egyenlőség elvére hivatkozva az alaptörvény minden állampolgár számára biztosítja a jogot,

hogy a bíróságok és a közigazgatási hatóságok előtt anyanyelvét szabadon használhassa, valamint hogy ezen a nyelven kapja kézhez a hivatalos iratokat.

A nyelvhasználat részletes szabályait az 1922-ben elfogadott és azóta három ízben (1935, 1962, 1975) módosított nyelvtörvény tartalmazza. A jogszabály a területi és a személyi elv kompromisszumára épül. A finn vagy a svéd nyelv használatának joga tehát egyrészt a polgár lakóhelyének közigazgatási státusától, másrészt anyanyelvétől függ.

Az adminisztratív egységek egynyelvűek vagy kétnyelvűek lehetnek. Egynyelvűnek minősül az a község, amelyben a másik nyelvet beszélők aránya 8 százalék alatt marad. Az egynyelvű település kétnyelvűvé válik, ha a másik nyelvet beszélők aránya a település népességének 8 százalékát vagy a 3000 főt eléri. Miután a 60-as, 70-es években sok kétnyelvű település státusa került veszélybe a svéd ajkúak arányának csökkenése miatt, a törvényt 1975-ben úgy módosították, hogy a kétnyelvű település csak abban az esetben válik egynyelvűvé, ha a másik nyelvet beszélők aránya 6 százalékra, vagy 3000 före esik vissza. A köztársaság elnöke azonban ebben az esetben is tehet kivételt.

A települések nyelvi státusát a kormány határozza meg a tízévenként tartott népszámlálás adatai alapján. Erre legutóbb 1992-ben került sor. 2002-ig tehát Finnország 460 települése közül 395 egynyelvű finn, 24 egynyelvű svéd (ebből 15 az Åland-szigeteken) és 41 kétnyelvű. Az utóbbiak közül 21 finn, 20 pedig svéd többségű.¹⁷

A helységnevtáblák Finnországban mindenütt, tehát az egynyelvű községekben is kétnyelvűek. Természetesen, ha a településnek nincs neve a másik nyelven, azt csak egyszer írják ki. Ez kizárólag az egynyelvű finn helységek esetében fordul elő, mert minden svéd településnek van finn neve, ha csak a helyesírási különbség szintjén is. (Például: Hangö svéd és Hango finn.) A táblán az a név szerepel az első helyen, amilyen többségű a település.¹⁸

A hatóságok által kiadott iratok a kétnyelvű területeken a közérdekű információk esetében kétnyelvűek, az egyéni szánt iratok esetében pedig alkalmazkodnak az illető nyelvéhez. A hatóságok az egynyelvű területeken is kötelesek azonban kérésre az iratokat a másik hazai nyelvre lefordítani, illetve tolmácsról gondoskodni, ha az ügyfél nem érti a hatóság nyelvét.

A nyelvtörvény fenti rendelkezései csak az állami és önkormányzati hivatalokra érvényesek. Ugyanakkor az utóbbi idők finn kormányai takarékosági megfontolásból több állami szervet gazdasági társasággá alakítottak át és magánkézbe adtak. Privatizálták a postát és a távközlési vállalatot, valamint a vasúti és légiforgalmi társaságot is. A svéd nyelvű lakosság, érthetően, garanciákat akar szerezni arra, hogy az ilyen változások ne veszélyeztessék anyanyelvhasználati jogát. Készülőben van ezért egy olyan törvénykiegészítő javaslat, amely kötelezővé tenné a svéd nyelvű szolgáltatások fenntartását az új gazdasági társaságok számára is.¹⁹

A nyelvhasználati jogok tekintetében relevanciával bírnak még a parlamenti házszabály, az állami tisztségviselőkről szóló törvény és az alkotmány hadkötelezettségre vonatkozó egyes rendelkezései.

A parlamenti felszólalások, javaslatok, interpellációk és válaszok mindkét nyelven beadhatók, illetve elmondhatók. A plenáris ülésen svédül elhangzott beszédek rövidített változatát finnül is megismétlik. Fordított esetben azonban csak a finnül gyengén tudó képviselők külön kérésére és csak nekik fordítják azt le svédre. A bizottságokban általában finnül folyik a munka, de az írott anyagokat két nyelven adják ki.

Az állami tisztségviselőkről szóló törvény nyelvi szempontból két alkalmazotti kört különböztet meg: a felsőfokú végzettséghez kötött munkát végzőkkel szemben kétnyelvű területeken követelmény a másik nyelv szóbeli és írásbeli ismerete, egynyelvű területeken annak megértése. A felsőfokú végzettséghez nem kötött posztok esetében a kétnyelvű területeken a másik nyelv „elégéses ismeretéről” kell számot adni. A nyelvi tudást külön erre a célra felállított állami bizottság vizsgálja. A finn jog a magánszektorban is lehetővé teszi, hogy a munkaadó a másik hazai nyelv ismeretéhez kösse az alkalmazást.²⁰

Az alkotmány értelmében a hadkötelest „lehetőség szerint” olyan csapategységhez kell vezényelni, ahol a közkatonákkal azonos nyelvet beszél. A kiképzést anyanyelvén, a parancsot azonban mindig finnül kell kapnia.²¹ A svéd ajkú katona saját döntése alapján vonulhat be a svéd nyelvű helyőrségbe (Nyland Brigad), ahová egyébként sok finn is jelentkezik, hogy katonaiéje alatt nyelvi ismereteit bővítse.²²

Évtizedekig folyt Finnországban társadalmi és parlamenti vita arról, hogy szükség van-e a másik hazai nyelv kötelező iskolai oktatásának fenntartására. Ez a tanulók többsége számára természetesen a „kötelező svédet” jelentette. A status quo mellett érvelők arra hivatkoztak, hogy a svéd nyelv kaput jelent Európára és az indoeurópai nyelvekre, valamint a skandináv kereskedelmi és kulturális együttműködés záloga. Ez a tábor csak a svéd kötelező oktatásával látta biztosíthatónak azt, hogy a finn ajkúak kétnyelvűek legyenek, s ezáltal a kisebbség minden élethelyzetben élhessen anyanyelvhasználati jogával. Az ellentábor luxusnak ítélte, hogy a tanulók) 4 százaléka tanulja a svéd nyelvet, főleg akkor, amikor a gazdaság és a világpolitika fejleményei miatt az angol nyelv oktatására kell a fő hangsúlyt helyezni. Emellett szól az is, hogy mára a skandináv érintkezésben is ez a nyelv vette át a vezető szerepet.²³

Kompromisszumos megoldásként arról született döntés, hogy nem kötelező a másik hazai nyelvet első idegen nyelvként tanulni. A diák harmadik osztályban szabadon dönthet, s ha más nyelvet választ, a svédet, illetve finnt ötödikig - csupán két évig - kell a választott nyelvvvel párhuzamosan tanulnia.²³

A 60-as, 70-es években végbement elfinnesedési folyamat során sok egynyelvű svéd személy és község vált kétnyelvűvé. Ezért ez a nyelvi és szociológiai kategória, illetve ennek a megítélése központi kérdés lett a svéd kisebbség körében. Bradean a kétnyelvűséget, mint nyelvi jelenséget a másik nyelv anyanyelvhez hasonló szintű elsajátításaként, aktív vagy passzív használatként, valamint akképp definiálja, hogy a beszélő képes a nyelveket a beszédhelyzetnek és a beszélő partnernek megfelelően válogatni.²⁴ A kétnyelvűség mint az egyén képessége, kultúrájának része természetesen a polgár, sőt, a társadalom számára is érték. Terjedése azonban - ugyanilyen természetesen - váltja ki a kisebbség egy részének azon aggodalmát, hogy az lépcsőt jelenthet az elfinnesedés útján.

Az egyébként egységes csoportot alkotó finnországi svédek véleménye eltér a kétnyelvűséggel kapcsolatban alkalmazandó kisebbségi stratégia kérdésében. A fő törésvonal az egynyelvű, a hagyományos életmódhoz ragaszkodó nyugati tengerparti falu és a kétnyelvű, iparosodott déli város között húzódik. Az előbbi örökösen fél az asszimilációtól, és állandó harcban áll a kétnyelvűséggel. Az utóbbi elítéli a szeparatista törekvéseket, és a realitásokat látva azért küzd, hogy kétnyelvűségét fenntarthassa. Ez a haladó réteg ma már nem területi, hanem nyelvi és kulturális autonómiát követel magának az intézmények útján.²⁵

A svéd nyelv Suomiban 1917-re kisebbségi helyzetbe szorult, s ez a státusa ma is. A gyakorlatban ugyanis a finn anyanyelvűek többsége nem tudja kifejezni magát svédül, míg a svédek túlnyomó része kétnyelvű. A kétnyelvű területeken, illetve a kétnyelvűek egymás közti kommunikációjában pedig ma már majdnem kizárólagos a finn használata.

Mivel a finnországi svédek vallása, életmódja, társadalmi szerkezete, hagyományai csaknem azonosak a többségi nemzetével, különállásukat csak nyelvükben őrizhetik meg.²⁶ Fennmaradásuk azon áll vagy bukik, hogy élő nyelvként tudják-e megtartani anyanyelvüket. Az archaizmusokkal és finn elemekkel vegyített, dialektusokkal tarkított finnországi svéd nyelvet Kurt Braunmüller annak ellenére nevezte „egy kisebbség regionális érvényű nyelvének”,²⁷ hogy az a Svédországon belül is meglévő nyelvjárásokhoz képest ma még nem mutat jelentős eltéréseket.²⁸

Társadalmi, gazdasági státus

Ma is gyakran hangoztatott vélemény, hogy a finnországi svédek privilegizált társadalmi státust töltenek be, hogy ők alkotják a finn „felső tízezret”. S bár a svéd nyelvűek többsége soha nem tartozott a társadalom vezető rétegéhez, az „elit” sztereotípiája visszahatott az egész kisebbség öntudatára.

A svéd ajkúak finnországi betelepedésük óta két elkülönült csoportra oszlottak: egy részük valóban a nemesség és a polgárság krémjét alkotta, többségük azonban állattenyésztéssel, halászáttal, hajózással kereste kenyerét. A svéd felsőosztály csak nyelvében volt homogén, etnikai összetétele vegyes képet mutatott. A bevándorlókon kívül ugyanis ott találhatjuk közöttük azokat a finn parasztokat, illetve azokat a balti régióból érkező kézműveseket és kereskedőket, akik társadalmi felemelkedésük okán váltak svéd nyelvűvé.²⁹ A betelepülő zsidók is a svédvel váltották fel a jiddist.

A társadalmi szakadék egészen a 19. századig megakadályozta, hogy a svéd elit a többi svédvel kapcsolatra lépve, azokkal „közös nyelvet beszéljen”. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a finn nemzeti mozgalom kezdeti szakaszában a svéd felsőosztály még véletlenül sem tartotta szem előtt a svéd parasztság érdekeit (igaz, a finnekét sem).³⁰ Az összetartozás tudata csak akkor kerekedett felül az osztályszempontokon, amikor a finn nemzeti program, úgymond, „túllőtt a célon”, és kibontakozása a kisebbségi lét veszélyével fenyegetett minden svédét.

A 19. század ipari és társadalmi forradalmait követően, nagyobb tőkeerejének köszönhetően, a svédek felső rétege időlegesen tovább őrizte vezető szerepét. Az alsó „kasz” soraiból pedig ebben az időben alakult ki a svéd munkásosztály. A finnek azonban hamar behozták a lépéshátrányt: gazdasági, társadalmi és kulturális tekintetben gyorsan igazodtak az új követelményekhez, és mint többségi államalkotó nemzet, tagjai vezető szerepre tettek szert valamennyi szférában.³¹

Mára elmondható, hogy a svéd lakosság foglalkozási szerkezete, a kedvezőbb földrajzi és történelmi adottságok ellenére, csak jelentéktelen eltérést mutat a finnekétől. Jávorszky Béla ebben a tényben a „svéd elit” sztereotípiájának frappáns cáfolatát látja.³²

A mezőgazdasági, kereskedelmi és közlekedési szférában meglevő svéd túlsúly a tengeri halászáttal és a hajózással, az ipari szektorban kimutatható alulreprezentáltság pedig azzal magyarázható, hogy a svédek jelentős részének lakóhelye, a nyugati part az országos átlagnál kevésbé iparosodott. A közalkalmazotti körben közel azonos a finnek és a svédek aránya. A magánszektorban kimutatható némi svéd dominancia, amelyet a történelmi hagyományok továbbélésével magyarázhatunk.

Településszerkezet, demográfiai fejlődés

A finnországi svédek döntő többsége három tömbben él: az anyaország déli és nyugati partvidékén, valamint az Åland-szigeteken, a táblázatban látható megoszlásban.³³

<i>A svéd nyelvűek száma (fő), 1987</i>	
Nyland-Unsimaa megye	138 950
Åboland-Turunmaa megye	24 452
Osterbotten-Pohjanmaa megye	99 866
Åland-Ahvenmaa	22 579
<i>A svéd nyelvű területeken összesen</i>	<i>285 847</i>
<i>A finn nyelvű területeken</i>	<i>11 744</i>
<i>Az egész ország területén összesen</i>	<i>297 591</i>

Az iparosodott déli tengerpart egyik központja a 490 ezer lakosú főváros, Helsinki-Helsingfors (Nyland-Uusimaa megye), ahol a svédek aránya 8,2 százalék. A másik centrum a

160 ezer lelket számláló Turku-Åbo (Åboland-Turunmaa megye), ahol ugyanez az arány 5 százalék. A városok - mint látható - elfinnesedtek, de a vidéki régiókban a fentieknél jóval magasabb, néhol 80-90 százalék a svéd aránya.³⁴

Dél ellensúlya nyugaton Österbotten-Pohjanmaa megye, amelynek központja Vaasa-Vasa. A megyeszékhelyen 27 százalék a svéd lakosság aránya.³⁵ Közelsége miatt ez a régió szorosabb kapcsolatokat ápol Svédországgal, mint a déli országrész. A terület hagyományosan mezőgazdasági vidék, a svéd parasztság lakóhelye. A 60-as évek agrárválsága idején ezért főleg innen volt nagy a kivándorlás Svédországba. A helyben maradtak ma főleg nyérctenyéztéssel és fóliás növénytermesztéssel foglalkoznak.³⁶ A finnországi svéd abszolút száma és összlakosságon belüli aránya az évszázadok során a következőképpen alakult.³⁷

Év	Abszolút szám	Összlakosságon belüli arány (%)	Forrás
1610	73 000	17,5	becslés
1749	87 000	16,3	“
1815	160 000	14,6	“
1880	294 900	14,3	egyházközségi nyilvántartás
1890	322 000	13,6	“
1900	349 000	12,9	“
1910	339 000	11,6	“
1920	341000	11,0	“
1930	342 000	10,1	“
1940	354 000	9,5	“
1950	348 000	8,6	népszámlálás
1960	330 000	7,4	“
1970	303 400	6,6	“
1975	302 700	6,4	lakosság- és háztartás-összeírás
1980	300 675	6,3	népszámlálás
1985	299 000	6,2	
1987	297 591	6,1	
1990	294 000	6	népszámlálás

A svéd arányszáma lassú, de állandó csökkenést mutat, az abszolút szám azonban évszázadokon keresztül növekedett, míg 1940-ben elérte maximumát. Az 1950-es, 1960-as években aztán rohamos csökkenés következett. Ez a radikális folyamat az 1970-es években ugyan mérséklődött, de a csökkenés azóta is állandó.

A finnországi svéd számát a tízévenkénti népszámlálás adatai alapján határozzák meg. Pontosabban annak alapján, hogy az ekkor kitöltendő kérdőíveken „fő nyelvként” hányan tüntetik fel a svédet. Liebkind és Broo, már többször idézett tanulmányában, ezt a rendszert is felelőssé teszi a kisebbség számának csökkenéséért az alábbi három kifogás alapján.

Elsőként arra mutatnak rá, hogy Európa sok nyelvi kisebbsége egyszerűen eltűnne a térképről, ha számbavételük a fenti módszerrel történne. A nyelvi csoportok nagyságát ugyanis általában származás szerint határozzák meg, s a lappok esetében Finnország is ezt az utat járja. (Lappnak minősül az is, akinek egyik szülője vagy nagyszülője lapp anyanyelvű.)

Másodszor: nem tartják megfelelőnek a kérdésfeltevést. Schalin nyomán hivatkoznak arra, hogy ha a nyomtatványokon az anyanyelvet kellene feltüntetni, a svéd aránya 5 százalékkal magasabb lenne, mint a jelenlegi rendszer szerint. A kétnyelvűek ugyanis anyanyelvüktől függetlenül nagyrészt a finnt jelölik meg fő nyelvükként.

A harmadik probléma a kettős identitásúak helyzete. A szerzőpáros a fővárosban mintegy 17 százalékra teszi azoknak az arányát, akik „a többség és a kisebbség között állnak”. Ez a csoport azonban soha nem kap lehetőséget arra, hogy kinyilvánítsa kettős hovatartozását.³⁸

Politikai intézmények

Hiába tett I. Sándor 1809-ben Porvoóban ígéretet arra, hogy a finn országgyűlés az orosz hódoltság ellenére működni fog, annak legközelebbi összehívására csak a liberális II. Sándor uralkodása alatt, 1863-ban került sor. Pont abban az évben tehát, amikor a cár aláírta a finn nyelv egyenjogúsításáról szóló, ún. „Nyelvi rendeletet”. A jogszabály kapcsán hosszas vita bontakozott ki a parlamentben, amelynek folyamán mindkét álláspont képviselői lassan, de biztosan politikai pártokká kovácsolódtak.

Így történt ez a svéd tagok esetében is, akik a nyelvi kérdésben társadalmi hovatartozásuktól függetlenül, közösen várakozó álláspontra helyezkedtek. Tömörülésük az 1906-os parlamenti reform keretében egyesítette erőit az Aktivisták csoportjával, s létrehozta a Svéd Néppártot (Svenska Folkpartiet).³⁹

A mintegy 50 ezer tagot számláló párt ma is etnikai alapon szerveződik. Politikájának fő célja a svéd nyelv helyzetének erősítése, s ezért a svéd kisebbség 75-80 százaléka rendszeresen a Folkpartiet ideológiai szempontból keresztény-liberális programjára szavaz. A maradék 20-25 százalék

, nagyrészt azokból a svéd munkásokból áll, akik a nemzeti lojalitás és az osztályérdek dilemmáját a választásokon az utóbbi javára döntenek el. Ők főként a szociáldemokratákra voksolnak, arra a pártra, amelynek tagjai közt jelentős a svéd ajkúak száma. A svéd városi munkásság zöme tehát négyévenként nem „svédül szavaz”, ami tovább növeli annak veszélyét, hogy ez a csoport elszakad a svéd közösségtől és asszimilálódik.⁴⁰

A Néppárt a függetlenség kivívása óta létrejött koalíciók többségében részt vett. Nagy szerepe volt a nyelvhasználat szabályozásában, az oktatási rendszer kialakításában, valamint sikerrel lobbyzott a svéd nyelvű intézmények létrehozásának és fenntartásának érdekében. Az 1995 márciusában tartott választásokon a Folkpartiet a 200 fős parlamentben 12 mandátumot szerzett (5,2 százalék), a kormányban pedig két minisztere ül.

A Finnországi Svéd Parlament (Svenska Finlands Folkting) jogi kompetenciával ugyan nem rendelkezik, de az országgyűlés mellett jelentős érdekképviselői szerepet tölt be. Tagjait (60 fő) négyévente közvetve választja a svéd nyelvű lakosság, a helyhatósági szavazás eredményei alapján. A Folkting két évente tart plenáris ülést, amelyen a bizottságok és a képviselők által felvetett aktuális kérdések kerülnek napirendre. Itt választják meg a 16 tagú elnökséget is, amely képviseli a parlamentet két ülésszak között. A 60-as, 70-es évek hullámvölgye után, 1986-ban átalakult és megújult szervezet tevékenysége főleg a problémafeltárás, a tájékoztatás és a javaslattétel terén jelentős.⁴¹

Az egymillió Országos Szakszervezeti Szövetség svéd tagozata mintegy 50 ezer tagot számlál. A svéd közalkalmazottaknak és mezőgazdasági dolgozóknak pedig külön szakszervezetük van.⁴²

Oktatási intézmények

A finn iskolarendszert, az ország kétnyelvűségének figyelembevételével, az alkotmány azon rendelkezése alapján hozták létre, amely az állam kötelességévé teszi, hogy finn és svéd nyelvű polgárainak kulturális igényeit „azonos alapelvek szerint” elégítse ki. Ennek megfelelően a svéd tannyelvű oktatási intézmények az óvodától az egyetemig zárt láncot alkotnak, és a rendszer minden pontján érvényesül a kisebbségre nézve kedvező pozitív diszkrimináció.⁴³

Az oktatás első lépcsőjének szabályozása még a szociális szférába tartozik: az 1982-ben született gyermekjóléti törvény 11. paragrafusában szerint az önkormányzatoknak a gyermekek intézményes gondozását anyanyelven kell biztosítani.⁴⁴

Az általános iskolai törvény alapján - melyet 1983-ban fogadott el az országgyűlés -, két nyelven kell biztosítani az oktatást, ha az önkormányzat területén az adott korosztályból legalább 13 tanuló a kisebbségi nyelvet beszéli. Ha a diák körzetében nem hoznak létre anyanyelvűnek megfelelő osztályt, joga van másik körzetben iskolába járni.⁴⁵ Közlekedési költségeit ekkor önkormányzata fedezi. Svéd középiskolát akkor lehet alapítani, ha minden évfolyamra legalább kilencvenen jelentkeznek. Településhálózati okok alapján vagy közlekedési nehézségek esetén azonban évfolyamonként 40 tanuló is elég.

1990-ben az ország 4466 általános iskolájából 321 (7,1 százalék), 447 középiskolájából pedig 32 (6,9 százalék) volt svéd nyelvű.⁴⁶

A 20. század elejéig Finnország egyetlen felsőoktatási intézménye az 1640-ben Turkuban alapított, később Helsinkiben működő kétnyelvű egyetem volt. A Kereskedelmi Főiskola 1911-es alapítása után sorra jöttek létre az iskolák, s mára Finnország 17 tudományegyetemmel és 4 művészeti főiskolával büszkélkedhet.⁴⁷

Az anyanyelvükön továbbtanulni kívánó svédek a következő intézmények között választhatnak: egynyelvű a kisebbségi felsőoktatás fellegvára, az 1918-ban alapított turkui Åbo Akademi, a Svéd Kereskedelmi Főiskola (Svenska Handelshögskola), valamint a Svéd Szociális és Kommunális Főiskola (Svenska Social och Kommunalhögskola).

A kétnyelvű intézmények közül kiemelkedik a Helsinki Egyetem, az ország legnagyobb egyeteme. A 30-as években lezajlott második nyelvi háborúban az „igaz finnek” ugyan követelték egynyelvűvé tételét, de az 1937-ben hozott egyetemi törvény fenntartotta az addigi kétnyelvű állapotot.⁴⁸ Kétnyelvű továbbá a Műszaki, az Állatorvosi, az Iparművészeti és Színművészeti Főiskola, illetve a Sibelius Akadémia, amelyeknek szintén a főváros ad otthont.

Az egynyelvű intézményekben az oktatás és a vizsgáztatás is svédül folyik. A kétnyelvűekben alapvetően finn a képzés nyelve, de a hallgatók létszámának megfelelően, svéd oktatókat is alkalmaznak. A svéd előadások és a vizsgák a finn oktatással párhuzamosan folynak, és finn hallgatók számára is látogathatók.

A kétnyelvű intézményekbe kvóta alapján, meghatározott számú svéd hallgató nyer felvételt- akár gyengébb teljesítménnyel is -, mivel bizonyos munkakörökben még ma sincs elég svéd nyelvű alkalmazott. A Helsinki Egyetem jogi karán például évfolyamonként 25 svéd diák helye garantált. Ez természetesen visszatetszést szül finn körökben, de az állam így kívánja biztosítani a kisebbség jogi képviselőjének folytonosságát.⁴⁹

A finnországi svédek - a területi közigazgatási szférától eltérően határozottan küzdenek intézményeik, elsősorban oktatási intézményeik egynyelvűségéért.⁵⁰ Az egynyelvű iskolák általában jobb eredményeket mutatnak fel, mint a kétnyelvűek svéd tagozatai, és sokszor az országos átlagot magasan meghaladó szintű képzést folytatnak. Nem véletlen tehát, hogy ezekben az intézményekben (nem csak egyetemi szinten) jelentős számú finn is tanul. (Arányuk az Åbo Akademin 26 százalék, a Svéd Kereskedelmi Főiskolán 17, a Svéd Szociális és Kommunális Főiskolán pedig 20 százalék.) Ez utóbbi jelenség másik oka, hogy az ország kétnyelvűségéből és az intenzív finn-svéd kereskedelmi kapcsolatokból adódóan, ugrásszerűen megnőtt az igény a svédül jól tudó munkaerő iránt. Így a svéd nyelven tanulók elhelyezkedési lehetőségei lényegesen jobbakképpen egynyelvű vagy más nyelvű pályatársaikénál. A Svédországból visszatért emigránsok gyermekei is szívesen járnak svéd iskolába, nyelvtudásuk megőrzése céljából.

A 80-as évek gazdasági recessziója arra kényszerítette a finn kormányokat, hogy fontolóra vegyék a párhuzamosan működő oktatási intézmények összevonását. Felmerült az egynyelvű finn és egynyelvű svéd kereskedelmi főiskolák egyesítése, valamint az is, hogy az

összes svéd főiskolából egy egyetemet hozzanak létre. A kisebbség azonban a végsőkig harcol a jelenlegi struktúra megmaradásáért.⁵¹

Tömegtájékoztatás

A kisebbségi intézményrendszer fontos eleme a Finn Rádió és Televízió svéd programosztálya, amely önállóan készít anyagokat mindkét médium számára. A műsorokat svédekből álló programtanács szerkeszti és felügyeli.

Az állami rádió három csatornájából egy svéd nyelvű, amely jól fogható az érintett területeken. Ezen kívül számos svéd magánadó is működik.

Önálló televíziócsatorna nincs, ezért a finn és a svéd nyelvű adások váltakozva kerülnek műsorra. A TV1 és a TV2 frekvenciáin heti 20 órányi svéd programot sugároznak, melyeknek nagy része hétfőn kerül vetítésre. Hírműsört mindennap adnak a kisebbségi nyelven, s ma már műholdak segítségével a svédországi televízió adásai is foghatók Finnország egész területén.⁵² A svéd nyelvű lapkiadás igen fejlett: 12 napilap (180 ezer példányban) és 18 hetilap jelenik meg rendszeresen. A legismertebb a Helsinkiben naponta kiadott Hufvudstadsbladet (70 ezer példány), melyet főleg kulturális rovata tesz népszerűvé, valamint az a tény, hogy nagy figyelmet szentel a többi skandináv országban folyó eseményeknek is. Jelentősebb lapok még a Turkuban megjelenő, 1924-ben alapított Åbo Underrattelser és a Vaasában készülő Vasabladet. A legtöbb szakmai és tudományos folyóiratnak svéd mutációja is van.⁵³

Kulturális intézmények

A finnországi svéd irodalom legjelentősebb területe a líra, amely már a kisebbségi lét első éveiben érzékenyen reagált a finn nemzeti ébredés okozta változásokra. Az ekkor született regények is a társadalom haladó folyamataiból kirekesztett és ezáltal elszigetelődött svédekről adnak képet. A skandináv irodalmat megújító művek központi figurája a passzív rezisztenciába vonuló, az eseményekkel sodródó naplopó, a „dagdrivare”.⁵⁴

A finnországi könyvesboltoknak általában külön részlege van a svéd nyelvű könyvek számára, amelyeket részben Svédországból hoznak, részben pedig helyben adnak ki. Évente mintegy 500 svéd könyv jelenik meg Finnországban. A kulturális életben is tetten érhető a déli és nyugati partvidék kettőssége: a fővárosban működik a két legjelentősebb könyvkiadó, az 1891-ben alapított Söderström és a Schildts. Ezeket ellensúlyozandó Osterhottenben van a Svéd Irodalmi Egyesület székhelye (Svenska Österbottens Litteraturförening), amely évente hatszor jelenteti meg folyóiratát, a Horizontot. Az állami támogatásban is részesülő, de főleg társadalmi munkában készülő periodika olvasótáborának zömét a svéd anyaország adja.⁵⁵

Finnország területén négy állandó és államilag dotált svéd nyelvű közház működik, melyek közül az Åbo Teatern rendszeresen játszik az Åland-szigeteken. Jelentős az amatőr társulatok és a nyári színházak száma is. Problémát jelent viszont a szegényes repertoár és a kis nézőszám, amely miatt a kisebbségi színházak finn előadásokat is kénytelenek szervezni, tehát gyakorlatilag kétnyelvűek.

A finnországi svédek - bár szimbólumaikban inkább a finnekkel vállalnak közösséget - nemzeti ünnepüket (Svenska dagent) II. Gusztáv Adolf halálának napján, november 6-án tartják, február 5-én pedig Runeberg napját ünneplik. Ezen alkalmakkor a hagyományos svéd kultúrát ápoló egyesületek fesztiválokat rendeznek, ahol a résztvevők többsége szívesen ölt népviseletet.

A kultúra állami támogatása mellett a finanszírozásban jelentős szerepet vállalnak a svéd kulturális egyesületek és alapítványok is. Így például az Åbo Akademi és a Művészeti Alapítvány, valamint a Svéd Kulturális Alap, amely többek között a Hufvudstadsbladettet tartja fenn.

A 16. század óta Skandináviában elenyésző a nem evangélikus-hitűek aránya. Finnországban ma 7,5 százalék. Az egyház 1923-ban külön püspökséget szervezett a svéd ajkúak számára Borgában (Porvoó), amelynek vezetője 1982-ben az ország érseke lett. Nagyobb településeken általában külön finn és svéd templom van. A kisebb helységekből a gyülekezetek kétnyelvűek is lehetnek, ha a hívők közül legalább 50 a másik hazai nyelvet beszéli. Az egynyelvű községek templomaiban is tartanak istentiszteletet nagy egyházi ünnepekkor a kisebbség nyelvén.

JEGYZETEK

- 1 Myntti, Kristian: *The Protection of Persons Belonging to National Minorities in Finland*. Åbo Akademi University, Institute for Human Rights 1992. 2.
- 2 Hannikainen, Lauri: *Cultural, Linguistic and Educational Rights in the Åland Islands -An Analysis in International Law*. Publications of the Advisory Board for International Human Rights Affairs No. 5. 20.
- 3 Alkotmánytörvény, elfogadták: 1919. július 17-én: 14. §.
- 4 Myntti: i. m. 3. Hannikainen: i. m. 19.
- 5 Giles, Howard: Towards a theory of language in ethnic group relation. In: Giles ed: *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London Academic Press 1977. European Monographs in Social Psychology, No.13.
- 6 *The Finnish Legal System*. Edited by Jaakko Uotila, Helsinki, Finnish Lawyers Publishing Company Ltd. 1985. 11.
- 7 Horu, Frank: A finnországi svédok. In: *Finnországi kisebbségek - Finn kisebbségek*. Budapest, Kalevala Baráti Kör 1994. 9.
- 8 Beck Tamás: A finnországi svéd kisebbség. *Pro Minoritate* 1992. III-IV. 35-38.
- 9 Jávorszky Béla: *Észak-Európa kisebbségei*. Budapest, Magvető Kiadó 1991. 11.
- 10 Uo. 17.
- 11 The Finnish Legal System: i. m. 20.
- 12 Dolmányos István: *Finnország, története*. Budapest, Gondolat 1972. 213.
- 13 Jávorszky: i. m. 89.
- 14 Uo. 94.
- 15 Horn: i. m. 10.
- 16 Uo. 11.
- 17 Myntti: i. m. 16.
- 18 Beck: i. m. 36.
- 19 Honr: i. m. 15.
- 20 Beck: i. m. 36.
- 21 Alkotmánytörvény 75. §.
- 22 Horn: i. m. 13.
- 23 Várady Eszter: Svédok Finnországban, finnek Svédországban. *Educatio* 1993. 12. 344 - 348.
- 24 Honr: i. m. 14.
- 25 Bradean, Nelu: Északi nyelvek és kisebbségek. *Regio* 1992. 1.
- 26 Liebkind, Karmela-Broo, Roger: The Swedish-Speaking Minority in Finland. - A Case Study. In: *Cultural Minorities in Finland. -An Overview towards Cultural Policy*. Edited by Juha Pentikainen, Viikko Anttonen. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO, No. 32. Helsinki 1985. 98.
- 27 Kósa László: A finnországi svédok. *Valóság* 1975. 5. 69-76.
- 28 Galdia, Marcus-Höpp, Karin: Szemle Kurt Braunmüller cikkéről. *Regio* 1992. 1.
- 29 Kósa: i. m. 69-76.
- 30 Liebkind-Broo: i. m. 93.
- 31 Uo. 94-95.
- 32 Jávorszky: i. m. 109.
- 33 Schalin, Wilhelm: *Swedish Finland. The Swedish Assembly of Finland*. Helsingfors, The University Press 1989. 9.
- 34 Uo. 10.
- 35 Uo. 11.
- 36 Jávorszky: i. m. 98.
- 37 Liebkind-Broo: i. m. 89. ; Jávorszky: i. m. 96. ; Schalin: i. m. 9.
- 38 Liebkind-Broo: i. m. 83.
- 39 *Finnish Features - The structure and development of Finnish political parties*. Helsinki, Ministry For Foreign Affairs 1991. 1.
- 40 Liebkind-Broo: i. m. 102.
- 41 Beck: i. m. 36. ; Kósa: i. m. 69-76.

42 Schalin: i. m. 7.

43 Alkotmánytörvény 14. §.; Várady: i. m. 344.

44 Beck: i. m. 36.

45 Törnudd, Klaus: *Finland and the International Norms of Human Rights*. Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers 1986. 119.

46 Beck: i. m. 36.

47 *Finnish Features - Education in Finland*. Helsinki, Ministry For Foreign Affairs Finland 199. 1-2.

48 Horn: i. m. 15.

49 Beck: i. m. 36.

50 Liebkind - Broo: i. m. 104.

51 Honr: i. m. 15.

52 Beck: i. m. 37.

53 Jávorszky: i. m. 101.

54 Uo. 107.

55 Jávorszky: i. m. 104.

ESZTER KÖPF

The Swedish minority in Finland

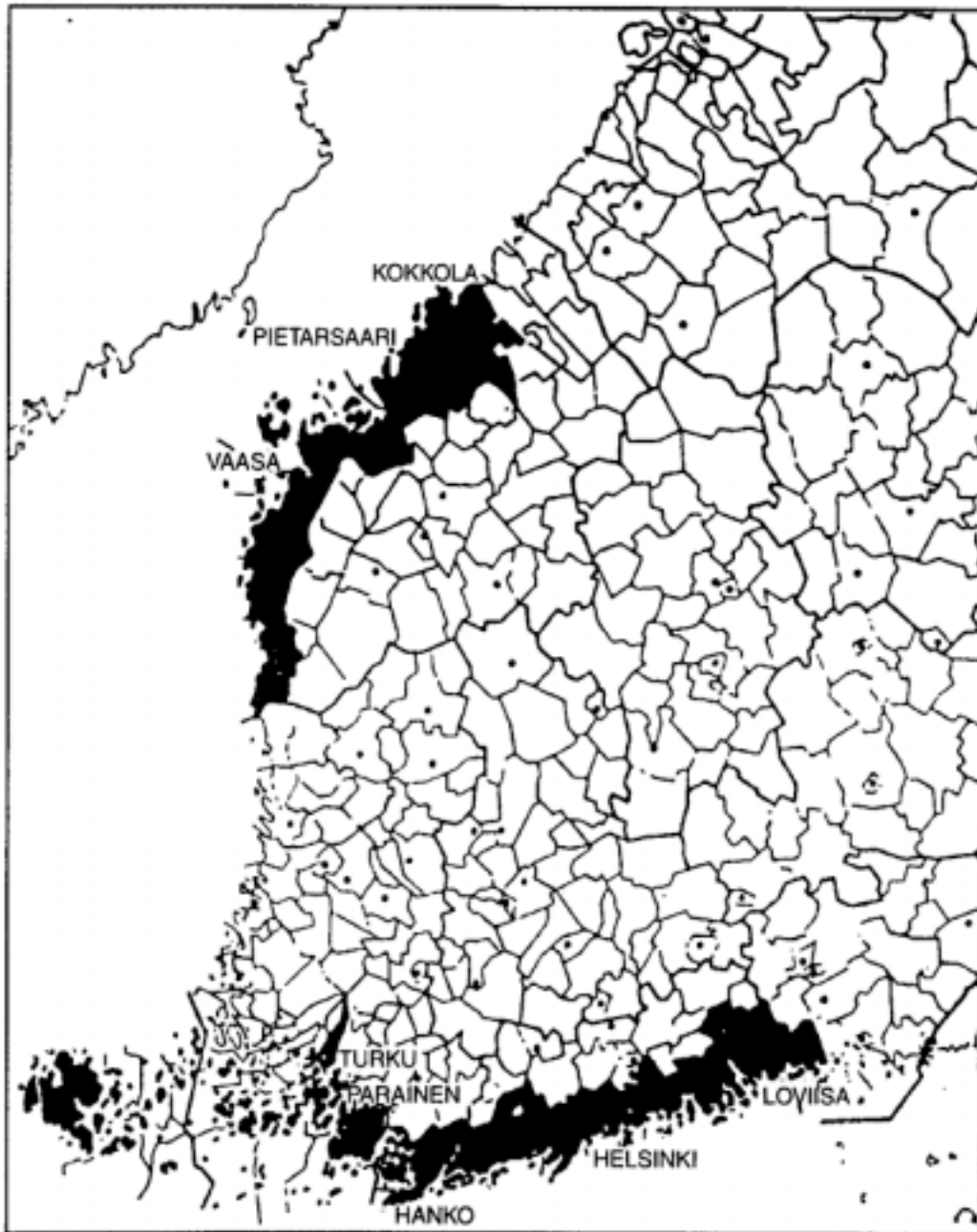
The main object of this article was to describe the past and present situation of the Swedish minority of the Finnish mainland, as well as the major elements which have influenced on their vitality. The writing is built upon a frame of Howard Giles' method which was published in 1970.

The first part of the study is an examination of the socio-historical and linguistic status, and through the main events of the impetuous Finnish history, it gives a picture about the development of the social position and linguistic rights of the Swedish minority. In addition to the historical review, the author takes emphasis on expounding up-to-date regulations relating to the topic.

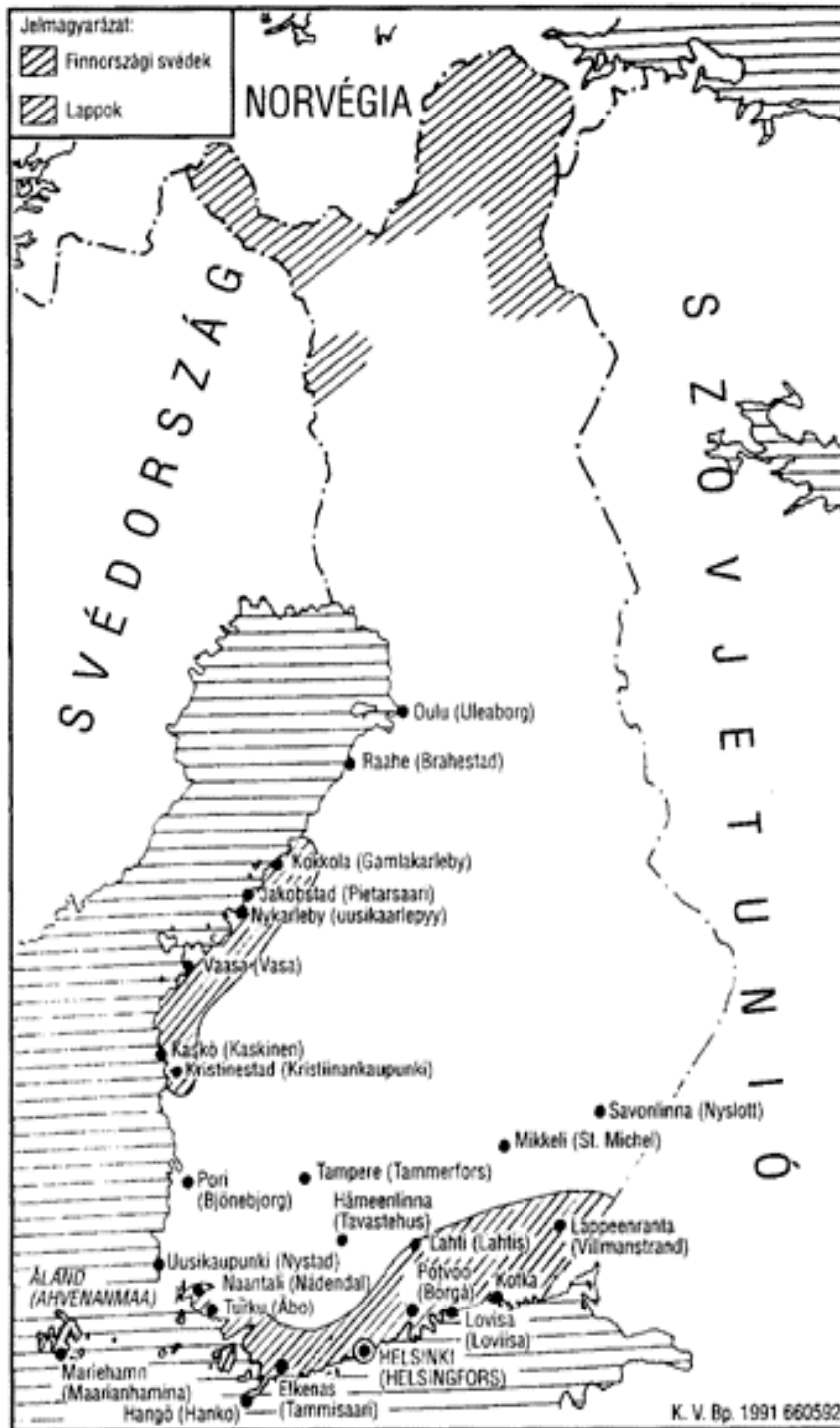
The chapter about the socio-economical status makes an effort to ruin the wide-known stereotype of the "Swedish-elite" by examining the structures of Finnish society using statistical figures. That refutation is backed up by the next chapter (Geographical orientation and demographical situation) which gives some more statistics. By analyzing the absolute number of the minority on the one hand, and their rate among the Finnish inhabitants on the other, the author points to important "anti minority" elements of the Finnish national census system.

Through the detailed introduction of the political, educational and cultural institutions, we might have an inside look at the history and present political situation of the Swedish People's Party, the political roles of the Swedish Parliament, the condition of the Swedish classes in education, and also language usage in colleges and universities.

At the end of the essay, the author makes us familiar with Swedish media, written publications, general literature, theatre, religion and other parts of culture.

A finnországi svéd egynyelvű (fekete), kétnyelvű (pontosított) és finn egynyelvű (fehér) közigazgatási egységek

A finnországi lappok és svédok lakóterülete